

JÁN SABAKA

ZMENY VO VÝVOJI A ROZMIESTENÍ PRIEMYSLU
V OKRESE GALANTA

ÚVOD

Okres Galanta svojou geografickou polohou patrí do jednej z najvyspelejších poľnohospodárskych oblastí našej republiky. Jeho územie donedávna bolo bez významnejšieho priemyslu. Rozvoju priemyslu v minulosti okrem iného bránil nielen nedostatok surovín, ale aj periférnosť územia vzhľadom na Bratislavu a Trnavu. Ekonomická spätosť územia okresu Galanta s Bratislavou a jej blízkym zázemím trvá aj v období socialistickej výstavby. Táto spätosť sa však dnes kladne prejavuje v ekonomickom rozvoji študovaného územia.

Na skúmanom území sa autor zamerával na štúdium vývoja priemyslu v jeho historicko-chronologickom slede. Vyhodnocuje prírodné podmienky pre rozvoj priemyslu a skúma otázku rozmiestenia priemyslu v súčasnosti. Problém pracovnej sily v dôsledku špecifickej črty — prebytku pracovných síl študuje z hľadiska medziokresných vzťahov, lebo dochádzka do zamestnania mimo územia okresu je väčšia ako vnútri okresu. V závere práce na základe štrukturálnej analýzy rozmiestenia priemyslu vyčleňuje svojrázne priemyselné celky.

VÝVOJ PRIEMYSLU NA ÚZEMÍ OKRESU GALANTA

I keď študované územie v predchádzajúcich spoločenských formáciách bolo typickou poľnohospodárskou oblasťou, ktorou zostalo až dodnes, predsa sa tu už v období *feudalizmu* kládli základy rozvoja priemyselnej výroby. Spracúvali sa predovšetkým poľnohospodárske výrobky, ktoré sa dobre predávali na trhoch v blízkych prosperujúcich mestách: v Batislave, Trnave, Nitre (pozri A. Špicz, *Manufaktúrne obdobie na Slovensku 1725—1825*, Bratislava 1960). Začiatkové štádium priemyselnej výroby treba hľadať v remeselnej výrobe, ktorá prekvitala hlavne v Seredí, Dolnej Strede, Galante a v Šali. Výrobky súkenníkov, krajčirov, čižmárov, obuvníkov, ale aj mlynárov a mäsiarov sa predávali obchodníkom, ktorí prechádzali tzv. Českou cestou, spájajúcou územie okresu s Trnavou a Ostrihomom; v Šintave bola odbočka na Nitru (pozri Š. Janšák, *Z minulosti dopravných spojov na Slovensku*, GČ XVI, č. 1, Bratislava 1964).

Rozsiahle pasienky podporili široký chov oviec. Vlna bola hlavnou surovinou pre súkenníkov. Najznámejší súkenníci boli v Šali.

Začiatkom 18. stor. sa výroba jednotlivých remeselných dielní sústreďovala do manufaktúrnych veľkodielní, ktorých väčší rozvoj nastal na Slovensku v polovici 60. rokov 18. stor. (23).

Manufaktúrou sa stala v tomto čase aj polepšovňa založená r. 1779 nákladom 10 000 zlatých v Senci. Roku 1780 bola prenesená do Tallóša, terajšieho Tomášikova, nachádzajúceho sa v južnej časti Galantského okresu. V manufaktúre pracovalo 150 trestancov. Spracúvali sa tu jednak miestne suroviny (konope, lan, vlna), ale i dovážané (bavlna). Vyrábali tu podšívky, zamat, hrubé i jemnejšie súkno, flanel a pod. Z toho krajčírí šili hune, kabáty a paletá. Výroba mala veľké rozmery, svedčí o tom to, že za roky 1779—1781 nakúpilo sa takmer za 30 000 zlatých bavlny a vlny (25).

V období rozvoja *priemyselného kapitalizmu* južné Slovensko pre svoj výlučne poľnohospodársky charakter a pre nedostatok nerastných surovín sa stáva strediskom výstavby tzv. poľnohospodárskeho priemyslu, ktorý spracúva predovšetkým technické plodiny. Priemyselná výstavba sa zameriava hlavne na cukrovarníctvo, mlynárstvo a liehovarníctvo, ktoré na skúmanom území okrem dostačujúceho množstva surovín majú aj dostatok pracovných síl.

Dôležitým odvetvím sa stáva najmä výroba cukru z repy, ktorá k nám prenikla z Francúzska a Rakúska. Začiatok cukrovarníctva na Slovensku a Uhorsku vôbec sa datuje od roku 1830, keď Mikuláš Lačný položil základy cukrovaru vo Veľkých Ulanoch. O kapacite cukrovaru nie sú presné údaje. Odhaduje sa, že cukrovar spracoval asi 2000—2500 q repy ročne. Nedostatok cukrovej repy a domácich odborníkov spracovníci, že podnik stále zapasil s finančnými ťažkosťami a r. 1842 cukrovar zanikol.

Iným cukrovarom na študovanom území bol cukrovar na Eszterházyovom panstve v Seredi. Bol založený r. 1845. Tento cukrovar mal už lepšie technické vybavenie a spracoval ročne 30 000 q repy (pozri J. P r o c h á z k a, *Dejiny cukrovarníctva na Slovensku*, Praha 1922).

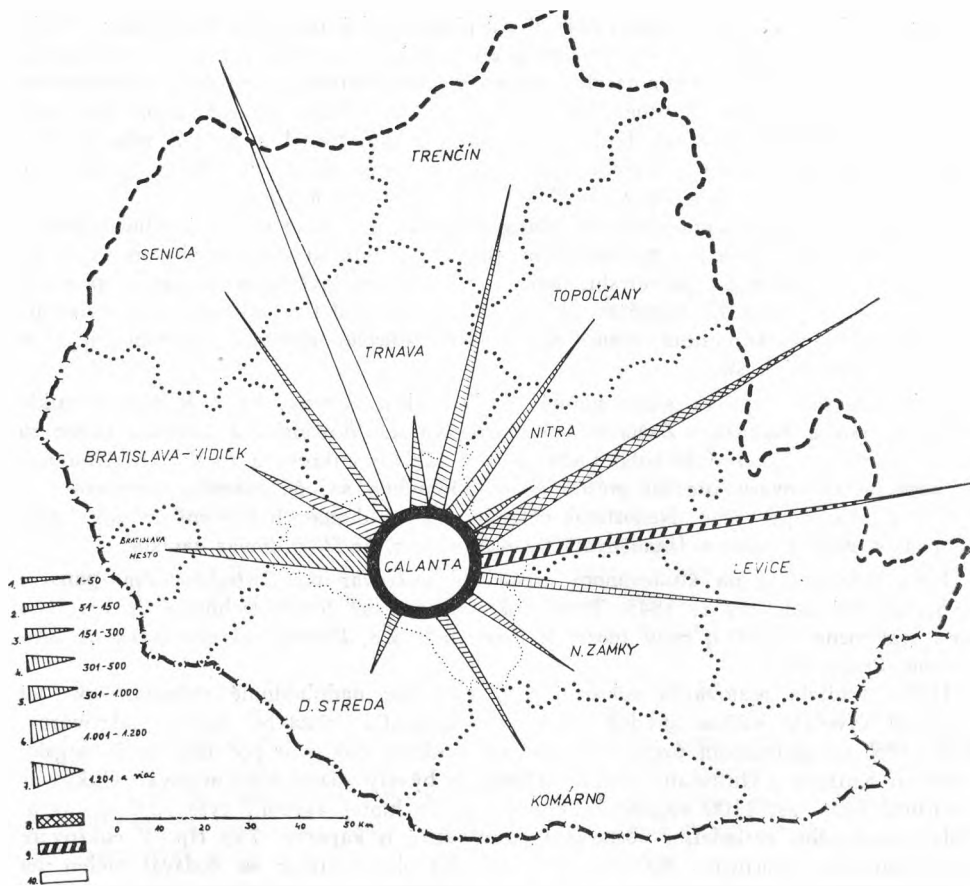
Dlhšia tradícia pestovania cukrovej repy a s ňou nadobudnuté skúsenosti pri jej obrábaní vyvolalo väčšiu produkciu, ktorá podmienila výstavbu ďalších cukrovarov. Roku 1867 na skúmanom území ool založený moderný cukrovar pod názvom Diosegský cukrovar Kuffner a Guttman, Viedeň. (Dioseg je bývalý názov Sládkovičova). Cukrovar spracoval ročne asi 1100 vagónov cukrovej repy, z ktorej vyrobili vyše 7291 q cukru. Pohon strojového zariadenia obstarával parný stroj o kapacite 750 Hp. V cukrovare počas kampane pracovalo 800 zamestnancov. Vyrobený cukor sa dodával nielen na vnútorný trh, ale aj do zahraničia, hlavne do Maďarska a Anglicka. Melasu z cukrovaru spracoval liehovar v Galante.

Pomerne veľká produkcia obilnín, hlavne pšenice a raže, podporila zakladanie mlynov, ktorým zo začiatku slúžila na pohon voda. Mlyny sa lokalizovali všade tam, kde boli na to podmienky. Najprv to boli mlyny kamenné, neskoršie valcové. Najväčším mlynom bol vodný valcový mlyn v Abraháme. Neskôr sa zakladali aj parné mlyny, ktoré však mali len miestny význam.

Rozsiahlejším podnikom bola škrobáreň a sušiareň kávy — cigórie v Seredi, ktorú založil r. 1868 Július Freund. Podnik mal rozlohu 8 ha a pozostával z dvoch budov. Pohon strojového zariadenia zabezpečoval parný stroj o sile 8 Hp. V podniku pracovalo 35 robotníkov. Jeho ročná produkcia bola 140 vagónov sušenej cigórie (Archív závodu Vitana).

Roku 1895 Július Freund a spol. zakladá v Tomášikove škrobáreň, vyrábajúcu škrob zo zemiakov. Závod zamestnával 35 robotníkov a jeho ročná kapacita bola 150 vagónov škrobu a rozličných výrobkov z neho. Výrobky sa vyvážali aj do Rakúska, Maďarska a Anglicka.

Celkove možno povedať, že študované územie až do prvej svetovej vojny zostáva bez priemyslu. Väčším priemyselným závodom, ktorý dobre prosperoval, bol len cukrovar v Sládkovičove, ktorý vlastnil asi 90 veľkostatkov (majerov) so značným množstvom

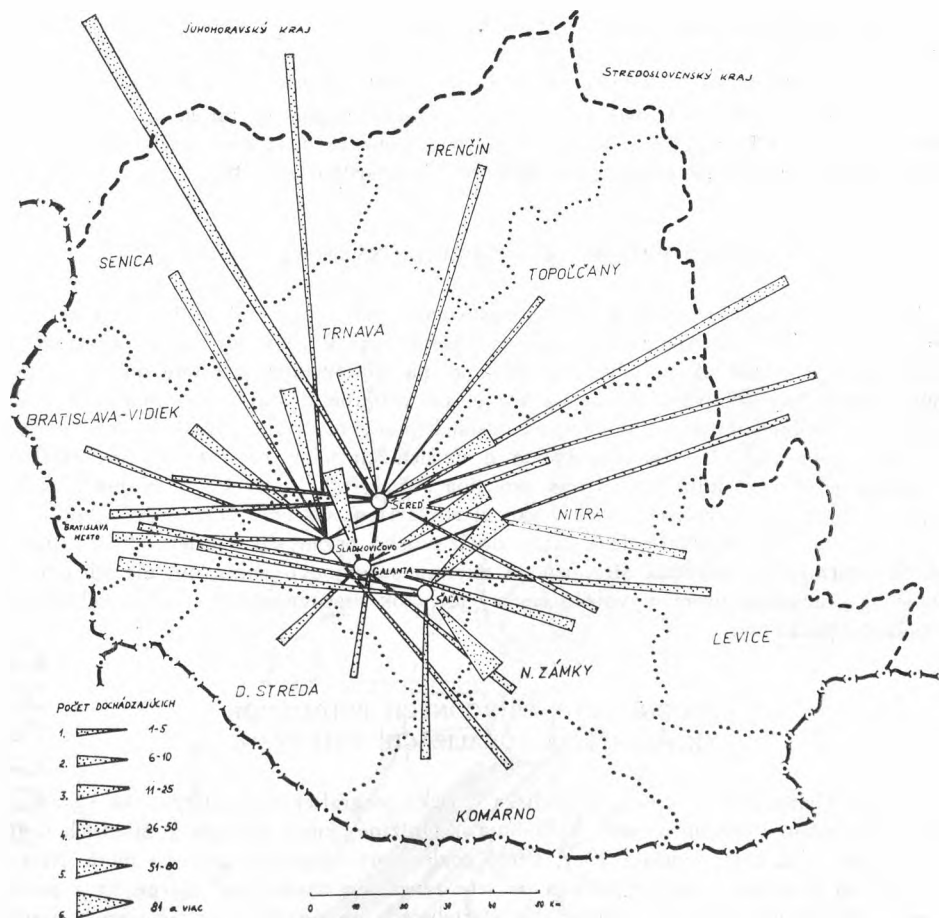

Mapa 1. Dochádzka do zamestnania z okresu Galanta do iných okresov v Západoslovenskom kraji. 1 – 7 – počet dochádzajúcich, 8 – dochádzajúci zo Stredoslovenského kraja, 9 – dochádzajúci z Východoslovenského kraja, 10 – dochádzajúci z českých krajov.

pôdy. Na pozemkoch cukrovaru sa pestovala nielen cukrová repa pre potrebu cukrovaru, ale aj obilniny. Roku 1912 majiteľ cukrovaru na spracovanie obilnín hlavne pšenice zakladá veľký parný valcový mlyn s kapacitou 3 vagóny denne. Ostatné spomínané závody boli len malé a pracovali prevažne sezónne. Nedostatok pracovných príležitostí zapríčinil trvalú emigráciu, ktorá spolu so sezónnymi poľnohospodárskymi prácami na veľkostatkoch sa stala hlavným zdrojom výživy väčšiny obyvateľstva Galantského okresu.

PRIEMYSEL NA ÚZEMÍ GALANTSKÉHO OKRESU V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ

Po vzniku kapitalistickej ČSR na území Galantského okresu sa rozširovanie priemyslu takmer zastavilo. Okrem vplyvu konkurencie českého priemyslu prispela k tomu aj miestna buržoázia, ktorá sa grupovala väčšinou z veľkostatkárov. Zámerne brzdila

Mapa 2. Dochádzka do zamestnania z iných okresov Západoslovenského kraja do okresu Galanta. 1 – 6 — počet dochádzajúcich.

ďalšiu výstavbu priemyselných podnikov, a tak si zachovávala prebytky lacných pracovných síl pre svoje veľkostatky. Aj blízkosť územia oproti Bratislave, ktorá kontrovala už vtedy pomerne dosť mohutný a všestranný priemysel, nedovoľovala širšie rozvinúť priemyselnú výrobu. Bratislava jednak potrebovala pre svoj veľký počet obyvateľstva dostatočné množstvo potravín, predovšetkým poľnohospodárskych surovín a jednak si vytvorila zo širokého poľnohospodárskeho zázemia rezervný zdroj lacných pracovných síl a odbyť svojich priemyselných výrobkov. Podobnú úlohu zohrala i blízkosť priemyselne dosť vyspelého Považia, s ktorým územie, ktoré skúmame, malo dobré dopravné spojenie.

V tomto období na území Galantského okresu ostáva i naďalej najväčším závodom cukrovar v Sládkovičove, ktorý však v období hospodárskych kríz značne stagnoval. Majitelia cukrovaru v rokoch 1928–1929 postavili menšiu konzerváreň na spracovanie zeleniny a ovocia, ktoré sa vypestovali vo vlastných veľkostatkárskych záhradách.

V tridsiatych rokoch bola založená v Pate kapustáreň a sušiareň papriky, ktorá vyrábala polotovary na ďalšie spracovanie. Elektrifikácia a modernizácia mlyna v Sládkovičove mala za následok postupnú likvidáciu menších mlynov (Mostová, Veľké Uľany a inde).

Stav priemyselnej zaostalosti sa zachoval na študovanom území až do rozpadnutia kapitalistickej ČSR r. 1939. Po vytvorení tzv. slovenského štátu väčšia časť územia Galantského okresu bola pripojená k Maďarsku a hospodárska situácia sa ešte zhoršila.

ROZVOJ PRIEMYSLU PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE

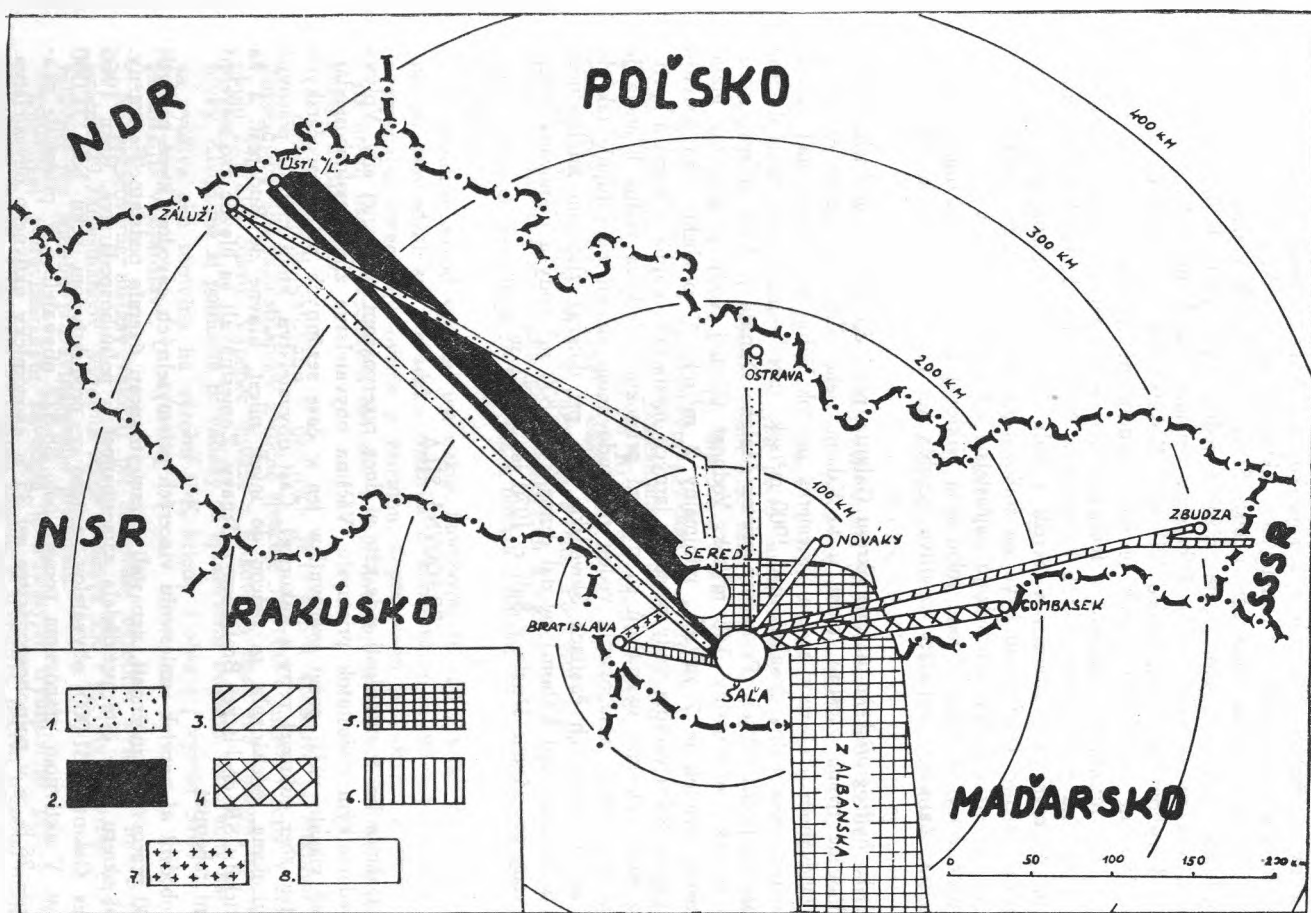
Socialistické zásady rozvoja a rozmiesťovanie priemyslu priniesli za posledných dvadsať rokov aj na území Galantského okresu rýchly rast priemyslu. Priemyselná výstavba bola zameraná na odvetvie, pre ktoré na študovanom priestore boli najvýhodnejšie podmienky. Najväčší dôraz sa kládol na využitie dostatočného množstva vody, pomerne výhodnej dopravnej polohy, na dostatok pracovných síl a rozsiahlu poľnohospodársku výrobu atď. V dôsledku týchto a ďalších činiteľov sa rozvíjal predovšetkým chemický priemysel, hutnícka výroba, odvetvia stavebných materiálov, textilný a potravinársky priemysel, výroba nábytku, ako aj strojárstvo. Okrem týchto odvetví niekoľko malých výrobní sa organizovalo v rámci družstevného priemyslu a priemyslu miestneho. Mnohé priemyselné odvetvia síce nemajú miestnu surovinovú základňu, ale ich umiestnenie na skúmanom území vyvoláva značný prebytok pracovných síl, uvoľnených hlavne z poľnohospodárstva.

ZHODNOTENIE PRÍRODNÝCH PODMIENOK AKO ČINITEĽA LOKALIZÁCIE PRIEMYSLU

Územie Galantského okresu z hľadiska fyzicko-geografických pomerov sa vyznačuje jednotvárnosťou. Povrchovo patrí k Podunajskej nížine, ktorá vznikla v mladších treťohorách poklesom časti zemskej kôry. Tento pokles sprevádzala transgresia mora. Neskôr (v staršom miocéne) more ustúpilo a po sebe zanechalo usadeniny, hlavne íly a piesky o mocnosti až niekoľko sto metrov. Vo štvrtohorách sa na týchto usadeninách usadili kvartérne sedimenty, štrky, piesky a spraše, ktoré pokrývajú skoro celé študované územie.

Uvedený veľmi stručný náčrt geologickej stavby skúmaného územia podmieňuje aj *výskyt a rozšírenie prírodných zdrojov*. Vyskytujú sa tu len nerudné suroviny, hlavne štrky a piesky, ktoré sú väčšinou viazané na nánosy rieky Váhu, Malého Dunaja a Dudváhu. Eolické nánosy pozorujeme pri obci Veľká Mača (mačadské duny). Najkvalitnejšie a najviac využívané sú štrky a štrkopiesky Váhu, ktorých zásoby sa odhadujú na niekoľko 10 miliónov m³. Najvýhodnejšie lokality sú v Šintave, v Dolnej Strede a v Seredi (ročne sa ich vyťaží asi 40 000 m³). Veľmi kvalitné piesky sú pri obci Neded (ich zásoby sa odhadujú na 7,5 mil. m³). Z iných usadenín sú významnejšie tehliarske hliny pri Žihárči a Šintave. Sú málo kvalitné a majú len miestny význam. Z hospodárskeho hľadiska sa ako najvýznamnejší javí výskyt rašeliny v Pustých Úľanoch, ktorej ložisko je viazané na jazerné usadeniny. Je to najväčšie ložisko rašeliny na Slovensku, ktorého zásoba sa odhaduje na 4,43 mil. m³.

Klimatické pomery územia Galantského okresu vyhovujú požiadavkám budovania priemyslu. Územie patrí k najteplejším oblastiam Slovenska. Priemerná ročná teplota v Kráľovej pri Senci je 9,5 °C, v Šali 9,8 °, Žihárči 9,6 °C. Najvyššie teploty sú v júli

Mapa 3. Doprava surovín a pomocných materiálov do závodu Duslo v Šali a Niklová huta v Seredi. 1 — čpavok, 2 — uhlie, 3 — priemyselná soľ, 4 — vápenec, 5 — niklová ruda, 6 — olej na kúrenie, 7 — kysličník sodný a kyselina sírová, 8 — karbid vápnika.

(Kráľová pri Senci 20,2 C°, Šala 20,6 C°, Žihárec 20,3 C°), najnižšie v januári (−2,3 −2,2 a −2,3 C°). Mrazy v zimnom období nepriaznivo vplývajú najmä na ťažbu rašeliny v Pustých Úľanoch a štrkopieskov na Váhu. Včasné mrazy na jeseň majú niekedy negatívny vplyv na skladovanie cukrovej repy v cukrovaroch. Z hľadiska *zrážok* patrí územie medzi najsuchšie oblasti Slovenska. Ročné zrážky sa pohybujú v medziach 500—600 mm. Rozdelenie zrážok v jednotlivých častiach územia je dost rovnomerné. Výkyvy sú veľmi malé. Dlhoročný priemer zrážok má Žihárec 521 mm, Trnovec nad Váhom 568 mm, Neded 551 mm, Košúty 564 mm, Kráľová pri Senci 593 mm. Mesačné rozdelenie zrážok je dost rovnomerné, pritom maximum spadne v máji a v júli, minimum v januári a februári. Menšie množstvo zrážok sa negatívne prejavuje najmä na poľnohospodárskych kultúrach a čistote sídlisk, ktoré sú postihnuté exhaláciami priemyselných závodov v Seredi a Šali. Na veľkosť roznašania exhalácií priamo pôsobí vietor. Dost často býva na študovanom území, pretože v roku je len 20—25 dní bezvetrie. Vetry prichádzajú najčastejšie od severozápadu, v lete však pribúdajú južné vetry. Z toho dôvodu lokalizácia Niklovej huty v Seredi nie je práve najvhodnejšia. Zanášané exhaláty škodlivo pôsobia na cukrovar a blízke okolie — sídlisko.

Z hľadiska *hydrografického* územia okresu Galanta patrí do povodia Dolného Váhu. Je odvodňované troma väčšími tokmi, a to Váhom (jeho dĺžka na území okresu je 50 km), Dudváhom a Čiernou vodou. Priemerný prietok Váhu pri Trnovci nad Váhom je 117 m³/sek., maximálny dosahuje nad 1900 m³/sek. (apríl—máj) a najmenší doteraz zistený prietok je 22 m³/sek. Priemerný prietok Malého Dunaja je 15,3 m³/sek., minimálny 5 m³/sek., maximálny 148 m³/sek. Vodnosť Čiernej vody je pomerne malá. Jej priemerný prietok je 7 m³/sek., minimálny 2 m³/sek. V priebehu roka jestvujú značné výkyvy. Kým väčšina vody otečie v jarných mesiacoch, najmä v marci a apríli, jesenné a zimné mesiace vyznačujú sa nízkymi prietokmi. Celková vodná bilancia je uspokojivá a problém zásobovania vodou na študovanom území nevystupuje tak do popredia ako v ostatných častiach Slovenska. Váh pri doteraz zistenom minimálnom prietoku (v Trnovci nad Váhom) by dal denne 2 300 800 m³ vody a plánovaná denná spotreba vody pri závode Duslo v Šali r. 1970 je 30 572 m³.

PRACOVNÁ SILA

Okres Galanta bol v minulosti a je ešte aj dnes rezervoárom pracovnej sily. Vplýva na to predovšetkým nedostatok priemyslu. Väčšina obyvateľstva žila z poľnohospodárstva, ktoré viazalo väčší počet pracovníkov len v čase sezónnych poľnohospodárskych prác (zatva, zber cukrovej repy a kukurice). Časť obyvateľstva, ktorá ne našla pracovné príležitosti doma, odchádzala za prácou do iných miest, hlavne do Budapešti a za kapitalistickej ČSR do blízkej Bratislavy a Trnavy. Zamestnávali sa hlavne ako stavební a pomocní robotníci.

Po oslobodení aj napriek umiesteniu viacerých priemyselných závodov, ktoré poskytli vyše 4000 pracovných možností, nenastali v zamestnanosti územia podstatnejšie zmeny. Na území okresu stále ešte prevládala zamestnanosť v poľnohospodárstve. Roku 1966 mal okres Galanta 131 000 obyvateľov, z toho v produktívnom veku bolo 71 000 obyvateľov. V aktívnom pracovnom pomere bolo 38 827 obyvateľov. V priemysle pracovalo vyše 26 % a v poľnohospodárstve asi 35 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Keďže na území okresu počet pracovných síl prevyšuje celkové množstvo pracovných príležitostí, je nevyhnutné odchádzať za prácou do iných okolitých okresov. Za pracov-

nými príležitosťami mimo okresu Galanta odchádza 10 671 ľudí — z toho 2243 žien. Najväčšia časť odchádzala do okresov Bratislava-mesto (5041), Bratislava-okolie (1158), Trnava (793) a českých krajov (2095). Hoci mnoho ľudí hľadá pracovné príležitosti mimo okresu, skúmané územie je nasávacím centrom pracovných síl aj z iných okresov. Je to preto, že niektoré závody na území okresu (napr. Duslo v Šali) sú výhodne položené oproti susedným okresom. Za pracovnými príležitosťami do okresu Galanta dochádza 3723 ľudí. Najväčšia časť je z okresu Nitra (1400 zamestnancov), Bratislava-vídiok (815), Trnava (543) a Nové Zámky (450).

ODVETVOVÁ ŠTRUKTÚRA PRIEMYSLU

Najvýznamnejšou a najväčšou priemyselnou skupinou na študovanom území je *spracovateľský priemysel*, do ktorého patrí výroba niekoľkých chemických odvetví: potravinársky priemysel, chemický priemysel, hutnícka výroba, priemysel stavebných materiálov, drevospracujúci priemysel, textilný priemysel a strojárstvo. Charakteristickou črtou skupiny spracovateľského priemyslu sú rozsiahle ekonomické vzťahy, ktoré vznikli v dôsledku dovozu surovín z vývozu hotových výrobkov do oblasti spotreby.

Potravinársky priemysel je najrozšírenejším priemyslom a patrí medzi najstaršie priemyselné odvetvia. Jeho vznik bol podmienený dostatkom surovín, ktoré poskytuje poľnohospodárska výroba okresu. Dnes je potravinársky priemysel najväčším priemyselným odvetvím nielen z hľadiska počtu zamestnancov, ale aj podľa hodnoty hrubej výroby. Roku 1965 pracovalo v ňom 3162 zamestnancov (26,1 % všetkých zamestnancov v okrese) a objem hrubej výroby bol 352 375 300 Kčs.

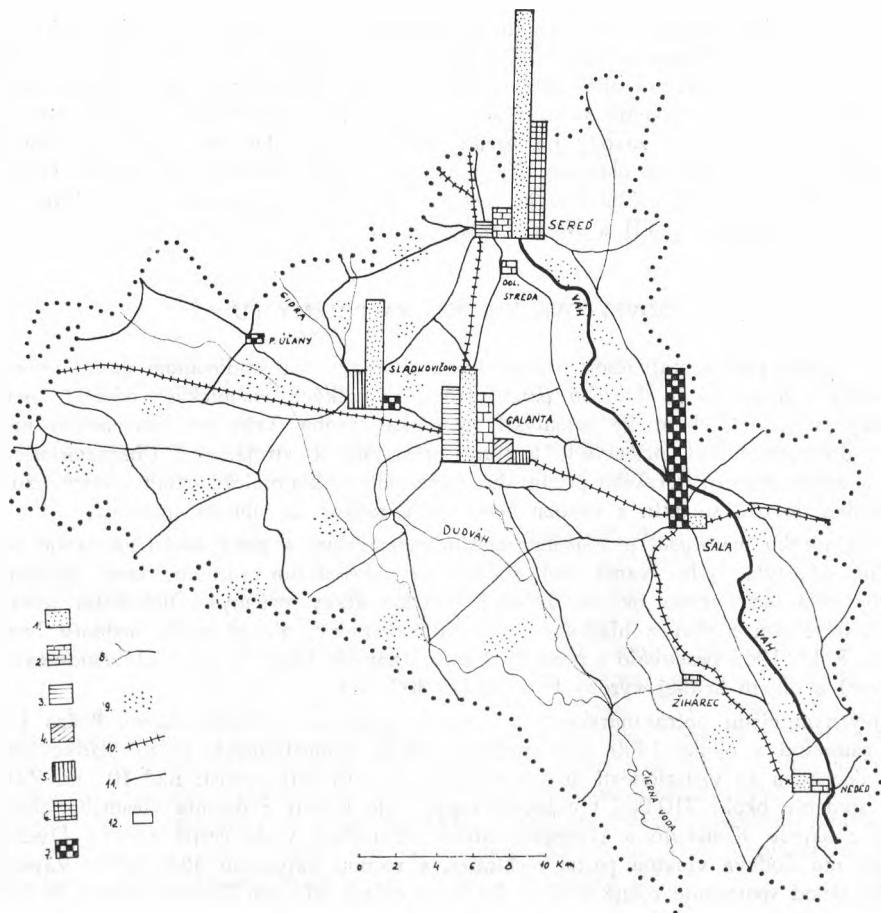
Najvýznamnejším potravinárskym závozom je cukrovar v Sládkovičove. Počas kampane zamestnáva okolo 1400 zamestnancov. 80 % zamestnaných je zo Sládkovičova, 15 % dochádza zo vzdialenosti do 10 km a ostatní zo vzdialenosti nad 10 km. Závod ročne spracuje okolo 210 000 t cukrovej repy, a to nielen z územia vlastného okresu, ale aj z okresu Komárno a Dunajská Streda. Potrebnú vodu čerpá z rieky Dudváh. Energiu mu dodáva vlastná parná elektráreň s ročnou kapacitou 4835 kWh. Vápenec, ktorého závod spotrebuje ročne 9542 t, dováža z oblasti Malých Karpát (Trstín, Buková, Čachtice).

V minulosti závod vyrábala len cukor, ktorého sa tu ročne teraz vyrobí asi 25 000 t, no po oslobodení sa prevádzka rozšírila o konzerváreň a mraziareň. V konzervárni a mraziarni spracúvajú ovocie a zeleninu, dopestovanú jednak vo vlastnom sade, ale i na území okresu susedných okresov a časť dovážajú aj zo zahraničia, hlavne z Bulharska a Maďarska.

Cukrovú repu dopestovanú v okolitých JRD a ŠM spracúva aj cukrovar v Sereďi. Zamestnáva 484 zamestnancov a ročne spracuje 164 000 t cukrovej repy, z ktorej vyrobí okolo 22 600 t cukru. Vápenec dováža z Bukovej a paru mu dodáva tepláreň z Niklovky. Závod má aj pomocné prevádzky na spracovanie odpadu. Saturačný kal (10 500 t) sa využíva ako surovina na výrobu V-K kriedy (ročne jej vyrobí 3100 t). Odoberajú ju CHZJD v Bratislave.

Na spracovanie melasy založili pri cukrovare výrobnú kyselinu mliečnej, v ktorej pracuje 29 zamestnancov. Výrobná ročne spracúva 850 t melasy a vyrobí 235 t kyseliny mliečnej pre potreby potravinárskeho priemyslu.

Dôležitým potravinárskym závozom je Priemysel trvanlivého pečiva Praha, prevádzkareň Sereď. Hlavným výrobkom závodu je trvanlivé pečivo rôzneho druhu, ktorého ročne vyrobí 11 579 t. Pečivo odoberajú všetky slovenské kraje, niektoré druhy sa

Mapa 4. Rozmiestenie priemyslu v okrese Galanta. 1 — potravinársky priemysel, 2 — stavebníctvo a výroba stavebných materiálov, 3 — drevospracujúci priemysel, 4 — strojárstvo, 5 — textilný a odevný priemysel, 6 — hutníctvo niklu, 7 — chemický priemysel, 8 — rieky, 9 — lesy, 10 — železnice, 11 — cesty, 12 — veľkosť stĺpca je 10 mil. Kčs hrubej výroby.

vyvážajú i do českých krajov, ba aj do zahraničia. V závode pracuje 465 zamestnancov. Dlhú výrobnú tradíciu má Vitana, n. p., Byšice, závod Sereď, ktorý bol založený r. 1845. Dnes zamestnáva 298 zamestnancov, prevažne ženy (57,9 %). Hlavným výrobkom závodu sú kávoviny, konzervy a prášky do pečiva. Základné spracúvané suroviny sú čakanka, cukrová repa, jačmeň, strukoviny, ktoré poskytuje poľnohospodárska výroba Podunajskej nížiny.

Jediným závodom na výrobu šumivého vína na Slovensku sú Vinárske závody, n. p., Bratislava, prevádzkareň Sereď. Okrem vína závod vyrába aj mušty. Ročne vyrobí okolo 4800 hl muštov, 4500 hl vína a 5000 hl šumivého vína, známeho pod značkou Hubert. V závode pracuje 85 zamestnancov.

Mlynárstvo je zastúpené mlynom v Sládkovičove, ktorý poskytuje prácu 130 zamest-

nancom a ročne spracuje asi 51 000 t pšenice. *Mliekárenská* výroba je sústredená v Galante. Mliekársky závod ročne vyrobí aj 7,5 mil. litrov konzumného mlieka, 262 t syrov, 41 000 l smotany, 170 t tvarohu a vyše 105 000 l kýmneho mlieka. Závod zamestnáva 70 zamestnancov. *Pekárenská výroba* je zastúpená modernou pekárňou v Seredi, ktorá zamestnáva 197 pracovníkov. Závod ročne vyrobí 8850 t chleba a 1600 t pšeničného pečiva. Malým potravinárskym podnikom je kapustáreň v Nedede, ktorá zamestáva 18 zamestnancov. Ročne spracuje okolo 3000 ton kapusty. Družstevným potravinárskym závodom je podnik USSD — Včela v Galante. Je to závod na spracovanie, nákup a predaj medu. Zamestnáva 54 pracovníkov. Ročne sa tu vyrobí okolo 2000 t včelieho medu, pritom viac ako polovicu vyrobeného medu exportujú do Rakúska, Švajčiarska, NSR a NDR.

Chemický priemysel je druhým najväčším a najdôležitejším priemyselným odvetvím v okrese Galanta. Z hľadiska počtu zamestnancov, toto odvetvie stojí za potravinárskym priemyslom a pracuje v ňom 26 % zamestnaných v priemysle. Priemysel nadväzuje na rozvoj chemického priemyslu v oblasti Bratislavy a medzi hlavné lokalizačné činitele, ktoré podporili jeho vznik, patrí predovšetkým dostatok priemyselnej vody, elektrickej energie, pracovných síl a pomerne veľká a blízka oblasť spotreby (umelé hnojivá pre poľnohospodárstvo Podunajskej nížiny).

Najväčším podnikom je Duslo v Šali, ktoré je stále ešte vo výstavbe. Závod má niekoľko prevádzok a po dokončení r. 1970 bude sa špecializovať na tieto výrobky: čpavok (265 800 t ročne), priemyselné hnojivo liadok (59 500 t ročne), kombinované hnojivo (137 600 t), lúh sodný (34 000 t), kyselina octová (15 000 t), močovina (162 000 t), chlórprepenový kaučuk a latex (14 000 t), PVC — suš. (6000 t), kyselina monochlóroctová (3000 t), dissousplyn (1000 t.)

Technológia výroby je veľmi náročná na spotrebu vody. Jej terajšia denná spotreba je 8865 m³ a r. 1970 sa zvýši až na 30 573 m³. Závod spotrebuje aj veľa elektrickej energie. Preto si buduje vlastnú elektrárňu o ročnom výkone 183 000 000 kWh. Suroviny dostáva z ostatných oblastí chemického priemyslu v ČSSR a časť zo ZSSR. Čpavok (17 809 t) mu dodávajú CHZČSP v Záluží a MCHZ Ostrava, uhlie (40 000 t) Uhlobyt Ústí nad Labem, priemyselnú soľ (6900 t) ZSSR a Zbudza, dolomitický vápene (18 000 t) Gombasek, karbid vápnika (3750 t) CHZWP Nováky, kyselinu solnú (1400 t) Spolana Neratovice, zemný plyn (75,4 mil. m³) Záhorie, olej na kúrenie (9000 t) Slovnaft Bratislava, papierové vrecia (1700 t) Severočeské papírny Štětí nad Labem.

Hotové výrobky závod dodáva rozmanitým odberateľom. Priemyselné hnojivá poľnohospodárskym závodom na Slovensku, kyselinu dusičnú, sodný lúh, tekutý chlór, kyselinu solnú ako polotovary CHZJD v Bratislave, kyslík technoplynu a ostatné výrobky rozličným odberateľom v ČSSR, ktorí majú výrobu chemického charakteru. Roku 1965 závod zamestnával 3006 pracovníkov. Ich počet r. 1970 vzrastie na 5719.

Závod Duslo Šala má negatívny vplyv na čistotu okolitého ovzdušia a čistotu rieky, do ktorej vypúšťa svoje odpadové vody. Okolité ovzdušie znečisťuje kyslíčkami dusíka, plynými amoniakom, kyslíčnikom uhličítym, chlórými uhľovodíkmi a inými škodlivými látkami. Odpadové vody závodu zvyšujú znečistenie Váhu. K chemickému priemyslu môžeme pričleniť aj Závody organických hnojív v Sládkovičove, ktoré zamestnávajú 67 osôb. Hlavným výrobkom sú humusové hnojivá (ročne 100 000 t), ktoré vyrábajú z odpadu poľnohospodárskych závodov a potravinárskeho priemyslu. Závod ako surovinu spracúva tiež lignit, uhoľné kaly, maštalný hnoj, repné splasky, saturačné kaly, makovice, kosti a hlavne rašelinu. Pre vlastnú potrebu má závod ťažbu rašeliny v Pustých Uľanoch, kde pracuje 37 zamestnancov. Ročne sa tu vyťaží približne 77 124 t rašeliny.

V rámci socialistickej industrializácie Slovenska bol na území okresu Galanta postavený závod *farebnej metalurgie* Niklová huta v Seredi, kde pracuje vyše 1300 zamestnancov. Je to jediný hutnícky závod v celom Západoslovenskom kraji. Lokalizácia závodu sa volila predovšetkým z hľadiska vyhovujúcich dopravných podmienok, hlavne pre prípadné možnosti dovozu niklových rúd po Dunaji a Váhu. Dôležitý bol aj dostatok priemyselnej vody, pracovných síl a blízkosť veľkých elektrární. Hlavnými hutníckymi výrobkami sú nikel, ktorého r. 1965 vyrobili 1330 t, a kobalt — 32 t. Nikel a kobalt sa v závode vyrábajú elektrolýzou, ktorá je veľmi náročná na spotrebu elektrickej energie. Závod ju odoberá jednak zo siete, jednak má vlastnú parnú elektráreň o výkone 44 000 kWh ročne. Závod spotrebuje denne asi 12 000 m³ vody. Niklová huta v Seredi kladie veľké nároky na prepravu surovín a pomocných materiálov. Hlavná surovina — niklová ruda dováža sa z Albánska (r. 1965 sa jej doviezlo 440 000 t). Čo do objemu aj dĺžky prepravy je na druhom mieste uhlie, ktoré dodáva Severočeská hnedouhoľná panva (ročne 120 000 t). Uhlie sa však v blízkej budúcnosti nahradí zemným plynom, ktorý je z hľadiska ekonomického omnoho výhodnejší. So zreteľom na vzdialenosť bližším dodávateľom suroviny je Slovnaft Bratislava, dodávajúci sódny (1300 t) a kyselinu sírovú (900 t). Duslo Šaľa a SČCHZ v Záluží dodávajú čpavok (900 t).

Ako každý hutnícky závod aj niklová huta v Seredi má veľký vplyv na čistotu ovzdušia. Závod zamoruje svoje okolie exhalátmi, ktoré sú pevné aj plynné. Z pevných je to hlavne prach, pochádzajúci z rudy, ktorý sfarbuje blízke okolie načerveno a popolček vychádzajúci z komína teplárne. Na využitie popolčeka ako odpadu sa v blízkosti závodu stavia pórobetónka na výrobu stavebného materiálu. Plynné exhaláty — kysličník uhoľnatý, kysličník uhličitý, čpavok, veľké množstvo dusíka sa voľne vypúšťajú do ovzdušia a negatívne sa prejavujú nielen na poľnohospodárskych plodinách, ale i na čistote sídlisk v blízkom okolí závodu. V čase silnejších vetrov sú odnášané i na väčšie vzdialenosti. Z týchto dôvodov umiestnenie závodu nie je zvolené najlepšie, lebo blízkosť cukrovaru a sídliska (600—900 m) nevyhovuje zásadám hygieny. Pre niklovú hutu je predpísané ochranné pásmo 1000 m. Keďže sa táto zásada pri umiestnení závodu nedodržala, treba na ochranu sídlisk pred exhalátmi založiť lesný pás o šírke najmenej 70—100 m. Tým by sa čiastočne vyriešila aj ochrana poľnohospodárskych kultúr v blízkom okolí. Negatívne na čistotu vody vo Váhu pôsobia odpadové vody závodu, ktoré sa bez dôkladnejšieho čistenia vypúšťajú do rieky. Váh po Sereď má stupeň znečistenia IV a od Seredi už V. stupeň znečistenia.

Strojársky priemysel je zastúpený strojárskym závodom v Galante (TOS Kuřim, n. p.), ktorý prešiel viacerými reorganizáciami. V súčasnosti vyrába obrábacie stroje, poľnohospodárske stroje a robí generálne opravy fréz. Pracuje v ňom 650 zamestnancov.

Najdôležitejším závodom v *odvetvi stavebných materiálov* je Závod inžinierskej a priemyselnej prefabrikácie v Seredi. Využíva bohaté zásoby štrkopieskov Váhu. Na svoje výrobky potrebuje aj stavebnú oceľ, ktorú mu dodávajú Trinec a Ostrava (spolu 4000 t ročne) a cement (12 000 t), ktorý dodáva Stupava a Banská Bystrica. Hlavnými výrobkami sú strešné väzníky a panely, mostné dielce, stĺpy, preklady a pod. V závode pracuje asi 580 zamestnancov.

Drevospracujúci priemysel je zastúpený Západoslovenskými nábytkárskymi závodmi v Galante, ktoré zamestnávajú 653 pracovníkov. Pretože študované územie je skoro bez lesov, potrebnú surovinu závod dováža z drevárskych podnikov z Banskej Bystrice, Zvolena a Žarnovice. Závod sa zameriava na výrobu spální, ktorých ročne vyrobí vyše 10 000 súprav, skriň (7000) a váleň (17 000). Spálne sa vyvážajú aj do zahraničia. K závodu je pričlenená aj výrobná gumožiny, ktorá zamestnáva 80 zamestnancov. Hlavnou surovinou je šesťdesiatpercentný latex, dovážaný z Malajska (800 t ročne),

vlášie GSK (660 t) zo Zberných surovín v Bratislave. Gumožina sa používa v čalúnictve. Závod jej ročne vyrobí okolo 1000 t. Drevospracujúcim závodom je košíkárske ľudové družstvo v Seredi. Spracúva rôzne prútie, ktorého je na okolí dostatok a zamestnáva 134 zamestnancov. Vyrábajú tu rozličné košíky, koše, podstavce na kvety, opletvávajú demižóny a pod.

Najväčším podnikom *textilného priemyslu* sú Lanárske a konopárske závody v Sládkovičove, ktoré zamestnávajú 295 zamestnancov. Závod sa špecializuje na výrobu konopného plátna (ročne 692 t) a konopnej kúdele (678 t). Tieto výrobky sa expedujú do textilných závodov v Boleticiach (Juta), v Českom Krumlove, Přerove, Turnove, Jaromeři a Krnove. Hlavnou surovinou závodu sú konopné stonky, ktoré dodávajú pestovatelia (JRD a ŠM) z okresov Bratislava-vidiek (1207 t), Nové Zámky (452 t), Komárno (87 t), Galanta (6270 t) a Trnava (726 t). Pri spracovaní konopných stonkov (máčanie) závod denne spotrebuje 413 m³ vody. Na spracovanie odpadu — konopného pazderia (4080 t) r. 1965 zaviedli výrobu pazderových dosák, ktorých vyrobili 1200 m³. Ich výroba r. 1970 sa má zdesatnásobiť.

Textilným družstevným závodom je SlovoDev v Galante, zamestnávajúci 60 pracovníkov. Ročne vyrába asi 25 000 kusov vrchných vlnených odevov.

Filiálnym závodom Zberných surovín v Bratislave je úpravárenská prevádzkárň štetín v Galante. Závod zamestnáva 49 pracovníkov a špecializuje sa na úpravu štetín (ročne spracuje 29,1 t), ktoré dodáva Garbiareň v Bošanoch. Upravené štetiny odoberajú Spojené kartáčovne, n. p., Pelhřimov, kde ich používajú na výrobu rozličných druhov kief.

Miestny priemysel predstavuje v priemyselnej výrobe samostatnú zložku. Organizačne je podriadený Okresnému priemyselnému podniku (OPP) a Komunálnym službám okresu Galanta (KSO). Hlavným poslaním podnikov miestneho priemyslu je poskytovať služby (rozličné zákazky) obyvateľstvu a vyrábať výrobky, ktoré sa sériovo nevyrábajú. Miestny priemysel dosahuje ročne 27 mil. Kčs hrubej výroby (bez stavebných prác) a člení sa do piatich výrobných úsekov: kovovýroba, kovoslužba, drevovýroba, obnova a stavebné práce.

Kovovýroba je zameraná na výrobu fúrikov, ktorých sa ročne vyrobí okolo 45 000 kusov, šatníkov a rozmanitých zákazkových prác, ako sú ploty, vchodové brány a pod. *Kovoslužba* je výrobný, údržbársky a opravárenský podnik zámočníckeho charakteru, zameraný na opravy elektrospotrebičov, kancelárskych strojov, výrobu kľúčov, rozličných náhradných dielcov a potrebných súčiastok nie bežných typov. Závod ako jediný v republike (v rámci RVHP) opravuje a má údržbu elektrických kladkostrojov. *Drevovýroba* je zameraná predovšetkým na výrobu vývojových typov nábytku, doplnkových nábytkových predmetov, okien, dverí, na individuálne objednávky zákazníkov. *Obnovu* predstavujú prevádzky na výrobu zákazkovej obuvi a opravu obuvi. Podnik zhotovuje aj čižmy, ktoré sa vyvážajú aj do NDR.

Stavebné práce vykonáva Okresný stavebný podnik v Galante; má 1118 zamestnancov. Objem hrubej výroby dosahuje ročne okolo 59 mil. Kčs. Podnik sa zameriava na výstavbu rodinných domčekov, menších stavieb a robí rôznu stavebnú údržbu.

Komunálne služby poskytujú rozličné služby obyvateľstvu. Zamestnávajú 587 zamestnancov a majú prevádzkarne po celom území okresu. V niektorých obciach (Sládkovičovo, Galanta) sú sútreďené do Domu služieb. Hrubá výroba Komunálnych služieb dosahuje ročne asi 25 mil. Kčs.

Podľa štrukturálnej analýzy rozmiestenia priemyslu, ktorú sme urobili na predchádzajúcich stránkach, môžeme na území okresu Galanta vyčleniť tieto svojrázne priemyselné celky (subrajóny):

1. Centrálny galantský priemyselný subrajón (zahrnujúci aj Sládkovičovo), ktorý má charakter potravinárskej, strojárskej a drevospracujúcej výroby.

2. Subrajón chemického priemyslu v Šali.

3. Severný sereďský priemyselný subrajón s hutníctvom niklu, potravinárstvom a s výrobou stavebných materiálov.

LITERATÚRA

1. Adresár priemyselnej výroby Slovenska, Bratislava 1940. — 2. Blažek M., *Hodnocení ekonomické úrovně oblasti v ČSSR*, GČ, č. 1, Bratislava 1963. — 3. Blažek M., *Ekonomická geografia ČSSR*, Bratislava 1964. — 4. Čorný M., *Geografia priemyslu rajónu VSŽ*, Bratislava 1964 (Acta). — 5. Hromádka J., *Všeobecný zeměpis Slovenska*, Bratislava 1943. — 6. Hrušovský I., *Priemysel u nás predtým a dnes*, Slovenský obzor 1907. — 7. Häufler V., Korčák J., Král V., *Zeměpis Československa*, Praha 1960. — 8. Chylík J., *Cukrovarstvo na Slovensku v 19. storočí*. Naša veda, č. 7, Bratislava 1957. — 9. Houdek O., *Cechovníctvo na Slovensku*, Martin 1943. — 10. Ivanička K., *Geografia priemyslu Hornej Nitry*, Acta Geologica et geographica universitatis comenianae, Bratislava 1961.

11. Ivanička K., *Zmeny hospodárskej štruktúry v rajóne Žiar nad Hronom*, GČ, č. 1, Bratislava 1962. — 12. Ivanička K., *Proces industrializácie Slovenska*, GČ, č. 2, Bratislava 1964. — 13. Kramer J., *K dejinám priemyslu na Slovensku*, Bratislava 1962. — 14. Malík K., *Továrni průmysl v přirozených oblastech Československa podle dosavadních výsledků sčítání větších závodů*, Sborník čs. spol. zeměpisné, Praha 1930. — 17. Minárik P., *Geografia priemyslu okresu Galanta*, rukopis, diplomová práca PdF UK, Trnava 1966. — 18. Majergojz J., *Teritorialnyje grupirovky v čechoslovackoj promyšlenosti*, Voprosy Geografii, č. 53, Moskva 1961. — 19. Népszámítás 1910, maďarská štatistika. — 20. Novotný J., *Vývoj priemyselnej výroby na Slovensku v prvej polovici 19. storočia*, SAV, Bratislava 1961.

21. Rapoš P., *Priemysel Slovenska za kapitalizmu*, Bratislava 1947. — 22. Sabaka J., *Priemysel v okrese Trnava*, Trnavský okres 1945—1965, vydalo Krajské nakladateľstvo, Bratislava 1966. — 23. Sabaka J., *Západoslovenský kraj — hlavné rysy rozvoja hospodárstva*. Dějepis a zeměpis ve škole, ročník 9, č. 8, Praha 1967. — 24. Špiesz A., *Manufaktúrne obdobie na Slovensku 1725—1825*, Bratislava 1961. — 25. Štůla, *Průmysl, ilustrovaný zeměpis III.*, Praha 1938. — 26. Turčan P., *Socialistická industrializácia Slovenska*, Bratislava 1960. — 27. Zaťko P., *Domácka výroba najmä na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, Bratislava 1931. — 28. Žák M., *Perspektívna bilancia pracovných síl za okres Galanta*, diplomová práca, rukopis VŠE, Bratislava 1962. — 29. Žurek O., *Rozmístovaní výrobních síl v ČSSR*, Praha 1960. — 30. V práci sa použili podkladové materiály získané od miestnych orgánov.

Do redakcie došlo 10. 3. 1968

Ján Sabaka

ÄNDERUNGEN IN DER ENTWICKLUNG UND DIE VERTEILUNG DER INDUSTRIE IM BEZIRK GALANTA

Durch seine geographische Lage gehört der Bezirk Galanta zu einem der am meisten entwickelten landwirtschaftlichen Gebieten unserer Republik. Bis vor Kurzem war dieser Bezirk ohne bedeutendere Industrie. Im Zeitalter der Feudalherrschaft war hier nur handwerkliche Erzeugung vertreten (Weber, Schneider, Stiefelmacher, Müller), die auch nur in den grösseren Ortschaften wie Sereď, Dolná Streda, Galanta, Šaľa erfolgreich war. Am Anfang des 18. Jahrhunderts konzentrierte sich die Produktion einzelner Werkstätten in grosswerkstädtische Manufakturen. Die bedeutendste Manufaktur des Bezirks war in Tomášikovo, wo Hanf, Flachs, Wolle und auch

Baumwolle verarbeitet wurde. Im Zeitalter des Kapitalismus wird die Südslowakei und daher auch der Bezirk Galanta wegen seines ausschliesslich landwirtschaftlichen Charakters und mangels natürlicher Rohwahrenquellen zum Mittelpunkt des Aufbaus sogenannter landwirtschaftlichen Industrie. Dieser Industriebau konzentriert sich daher auf die Zuckerindustrie, Mühlen und Spiritusbrennereien. Zu dieser Zeit entstand die Zuckerfabrik in Velké Úľany, Sereď und die grösste und modernste Zuckerfabrik in Sládkovičovo, wo man im Jahre 1912 auch eine Dampfmühle baute.

Im Zeitraum zwischen den beiden Weltkriegen, unter dem Einfluss politisch-ökonomischer Verhältnisse der bourgeoisen Tschechoslowakischen Republik hörte die Entwicklung der Industrie in diesem Gebiet auf. Die Entwicklung der Industrie im Bezirk Galanta begann erst nach dem zweiten Weltkrieg und zwar in Folge der sozialistischen Industrialisation der Slowakei. Die Entwicklung der Industrie stellte sich auf den Industriezweig ein, für den die vorteilhaftesten Bedingungen im studierten Raum vorhanden waren (genügende Wassermengen, vorteilhafte geographische Lage vom Standpunkt der Kommunikation, beträchtliche landwirtschaftliche Produktion, genügend Arbeitskraft). Vorallem kam es zur Entwicklung der chemischen Industrie (das grösste Werk Duslo wurde in Šaľa gebaut zur Erzeugung von Kunstdünger), ein Hüttenwerk (Nickelhütte in Sereď), weiter wurden Unternehmen zur Herstellung von Baumaterial, Textilindustrie, Nahrungsmittelindustrie und sogar Maschinenbauindustrie errichtet. Ausser diesen Industriezweigen gibt es hier noch einige Unternehmen im Rahmen genossenschaftlicher und kommunaler Produktion.

Nach der Strukturalanalyse der Verteilung der Industrie gliederte der Verfasser im Gebiet des Bezirks Galanta diese charakteristischen Raumeinheiten (Subrayons) aus:

1. Zentraler Industriesubrayon von Galanta (einschliesslich Sládkovičovo) hat den Charakter der Lebensmittel-, Maschinenbau- und Holzindustrie.
2. Subrayon der chemischen Industrie in Šaľa.
3. Nördlicher Subrayon von Sereď mit der Nickelhütte, Lebensmittelindustrie und Erzeugung von Baumaterial.

1 Aus dem Slowakischen übersetzt von G. Horná